

ТЕРНОПІЛЬСЬКА ОБЛАСНА РАДА
ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ
ВІЙСЬКОВОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
КРЕМЕНЕЦЬКА ОБЛАСНА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ
ім. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Кафедра історії та методики навчання

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор із навчально-педагогічної роботи

Марія БОДНАР

2024 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

КРАЄЗНАВЧІ СТУДІЇ: ДОСЛІДЖЕННЯ І НАВЧАННЯ

(за вибором)

рівень вищої освіти другий (магістерський)

галузь знань 01 Освіта / Педагогіка

спеціальність

014 Середня освіта (Українська мова і література)

освітньо-професійна програма:

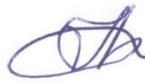
Середня освіта (Українська мова і література. Історія)

Сеньківська Г. Я. Кращі студії: дослідження і навчання (за вибором) [робоча програма навчальної дисципліни для студентів спеціальності 014 Середня освіта (Українська мова і література)]. Кременець, 2024 р. 11 с.

Розробник: **Сеньківська Г. Я.**, кандидат історичних наук, викладач кафедри історії та методики навчання

Робоча програма схвалена на засіданні кафедри історії та методики навчання. (Протокол № 1 від 01 серпня 2024 року).

Завідувач кафедри

проф. Ірина СКАКАЛЬСЬКА

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь, спеціальність, освітньо-професійна програма	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 4	Галузі знань: 01 Освіта / Педагогіка	Вибіркова навчальна дисципліна	
	Спеціальності: 014 Середня освіта (Українська мова і література)		
Модулів – 1		Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		1-й	1-й
Загальна кількість годин - 120		2-й семестр	2-й семестр
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3 самостійної роботи студента – 5	Освітньо-професійна програма підготовки магістра	20 год.	4 год.
		Семінарські	
		22 год.	6 год.
		Лабораторні	
		– год.	–
		Самостійна робота	
		78 год.	110 год.
Вид контролю: залік			

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної роботи становить:

для денної форми навчання – 35 % : 65 %;
для заочної форми навчання – 8 % : 92 %.

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Програма вивчення вибіркової навчальної дисципліни «Краєзнавчі студії: дослідження і навчання» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки магістра за спеціальністю 014 Середня освіта (*Українська мова і література, історія*).

З метою розвитку критичного мислення, вміння застосовувати набуті знання у реальному житті та задля запобігання академічному плагіату, доцільно пропонувати магістрантам завдання, які містять здебільшого ситуативні вправи, проблемні та/або дискусійні питання, завдання, спрямовані на застосування вмінь використовувати у своїй професійній діяльності сучасні цифрові технології та розробляти власні інформаційні продукти.

Дисципліна «Краєзнавчі студії: дослідження і навчання» є одним з професійно-орієнтованих курсів програми підготовки фахівців. Краєзнавчі студії: дослідження і навчання як навчальна дисципліна має такі завдання:

а) ознайомити з основними віхами з історії краєзнавчого руху й краєзнавчих студій в Україні;

б) сприяти формуванню у студентської молоді історичного мислення, вмінню аналізувати, систематизувати та узагальнювати явища й події та їх причинно-наслідкові зв'язки;

в) з'ясувати місце, роль та функції краєзнавчих студій серед інших гуманітарних дисциплін;

г) сприяти культурно-історичній самоідентифікації молоді.

Формою підсумкового контролю є залік.

Курс «Краєзнавчі студії: дослідження і навчання» спрямований на формування у студентів таких *компетентностей*:

Інтегральна компетентність:

Спеціалізовані концептуальні знання, що включають сучасні наукові здобутки у сфері педагогічної освіти і є основою для оригінального мислення та проведення досліджень, критичне осмислення проблем у галузі та на межі галузей знань, практичне впровадження отриманих результатів та переосмислення наявних та створення нових цілісних знань та професійної практики і характеризується комплексністю та невизначеністю педагогічних умов організації освітнього процесу з української мови, літератури, історії в старшій (профільній) школі.

Загальні компетентності (ЗК)

ЗК 2 Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях. Здатність до самостійного вивчення нових методів і форм роботи та використання новітніх педагогічних технологій у практичній діяльності, підвищення професійної майстерності.

ЗК 5 Здатність до міжособистісної взаємодії, роботи в команді, спілкування з представниками інших професійних груп рівного рівня, володіння навичками міжособистісної взаємодії при вирішенні професійних завдань.

ЗК 6 Здатність до генерування нових ідей, виявлення та розв'язання проблем, ініціативності та підприємливості.

Програмні результати навчання

Знання:

ПРН 1 Поширювати знання через призму національних та загальнолюдських цінностей, толерантності, адаптивності до культурного середовища.

ПРН 5 Демонструвати знання категоріального апарату лінгвістики, літературознавства та історії.

Вміння:

ПРН 13 Демонструвати вміння вибирати та класифікувати історичну та джерельну базу з метою розкриття її інформаційного потенціалу.

ПРН 14 Уміння аналізувати й порівнювати факти історичної дійсності та історичні процеси; оцінювати діяльність соціальних груп та історичних постатей з позиції загальнолюдських та національних цінностей; формулювати власну аргументовану позицію щодо суперечливих питань новітньої історії.

ПРН 15 Уміння орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею у професійній діяльності.

Автономність і відповідальність:

ПРН 10 Виявляти готовність приймати рішення у складних і непередбачуваних умовах, що потребує застосування нових підходів та прогнозування майбутніх наслідків на основі отриманих професійних знань.

ПРН 11 Проявляти здатність до самостійного та автономного навчання упродовж життя, розвиток мотивів самоактуалізації у сфері професійної діяльності, вміння застосовувати творчі здібності, які характеризують готовність до створення принципово нових ідей.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 120 годин / 4 кредити ECTS.

3. Програма курсу «КРАЄЗНАВЧІ СТУДІЇ: ДОСЛІДЖЕННЯ І НАВЧАННЯ»

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. КРАЄЗНАВЧІ СТУДІЇ ЯК СКЛАДОВА ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ

Тема 1. Предмет курсу «Краєзнавчі студії: дослідження і навчання».

1. Мета і завдання курсу.
2. Краєзнавча діяльність у сучасному освітньому навчально-виховному процесі.
3. Напрямки, форми та завдання краєзнавчих досліджень

Тема 2. Історія становлення й розвитку краєзнавства в Україні

1. Родовід українського краєзнавства, його давні традиції:
  - a) витоки краєзнавства;
  - b) зародження наукового краєзнавства;
  - c) становлення українського краєзнавства;
  - d) організація краєзнавства в Україні.
2. Фундатори національного краєзнавства.

Тема 3. Методи історико-краєзнавчих досліджень.

1. Усна історія як метод історико-краєзнавчих досліджень. Особливості усної історії.
2. Методика проведення інтерв'ю. Типи і види інтерв'ю.
3. Просопографія в історико-краєзнавчих дослідженнях. Просопографія і біографістика.
4. Використання загальноісторичних методів в історико-краєзнавчих дослідженнях.

Тема 4. Теоретико-методологічні засади краєзнавства.

1. Методи в туристсько-краєзнавчій діяльності.
2. Напрямки краєзнавчих досліджень.
3. Рівні туристсько-краєзнавчих досліджень.
4. Термінологічні дискусії та їх значення для визначення статусу краєзнавства.

Тема 5. Напрями історичного краєзнавства.

1. Загальна характеристика напрямів історичного краєзнавства: Мікроісторія, історія буднів. Пам'яткознавство. Пам'яткоохоронна діяльність в Україні.
2. Краєзнавчі туризм та екологія. Краєзнавчий туризм як засіб національно-патріотичного виховання.
3. Напрямки історико-краєзнавчих досліджень. Загальна характеристика. Історія буднів та її світоглядне значення.
4. Музезнавство. Класифікація музеїв та їх соціальні функції. Сучасна музейна мережа в Україні.
5. Соціальна історія краю. Дослідження людських спільнот. Ментальність, звичай, соціонормативна культура.
6. Критерії визначення історичних пам'яток.
7. Бібліотечне та бібліологічне краєзнавство.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II. КРАЄЗНАВЧА РОБОТА

В НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Тема 6. Методика краєзнавчої роботи з різноманітними видами історичних джерел

1. Процес накопичення історичних джерел і головні методи роботи з ними.
2. Речові джерела.
3. Етнографічні пам'ятки як етнографічні джерела.
4. Писемні джерела.
5. Усні джерела.
6. Топонімічні пам'ятки.

Тема 7. Методика історико-краєзнавчої роботи у школі

1. Історичне краєзнавство в школі.
2. Використання краєзнавчих матеріалів в учбовій роботі.
3. Форми історико-краєзнавчої роботи у школі.

Тема 8. Шкільне краєзнавство як одна з форм краєзнавства

1. Предмет, мета і завдання шкільного краєзнавства.
2. Організаційні форми краєзнавчої діяльності в школі.
3. Методика підготовки учнівських письмових робіт з історичного краєзнавства:
  - a) теоретико-методичні аспекти процесу наукового дослідження;
  - b) способи фіксації змісту джерел;
  - c) види письмових робіт з історичного краєзнавства.
4. Учнівська конкурсна науково-дослідна робота: написання та захист.

Тема 9. Краєзнавча робота в навчальних закладах

1. Історичне краєзнавство в навчальних курсах середньої школи.
2. Особливості краєзнавчої роботи у вищих навчальних закладах.
3. Краєзнавчі студії як елемент ефективної інтеграції студентів-іноземців в українськомовний простір.

Тема 10. Краєзнавчі студії України

1. Науково-краєзнавча студія ТНМУ «Тернополяни».
2. Громадські організації «Меморіал Південна Волинь», «Лановецький Меморіал», Меморіально-пошуковий центр "Доля".
3. Український інститут національної пам'яті.
4. Тернопільський обласний центр охорони та наукових досліджень пам'яток культурної спадщини.
5. Тернопільська організація Національної спілки краєзнавців України.
6. Тернопільський обласний комунальний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді.
7. Центр краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин							
	денна форма				заочна форма			
	усього	у тому числі			усього	у тому числі		
		л	с	с. р.		л	с	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Модуль 1								
Змістовий модуль 1. КРАЄЗНАВЧІ СТУДІЇ ЯК СКЛАДОВА ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ								
Тема 1. Предмет курсу «Краєзнавчі студії: дослідження і навчання».	8	2	2	4	13	1		12
Тема 2. Історія становлення й розвитку краєзнавства в Україні	10	2	2	6	10			10
Тема 3. Методи історико-краєзнавчих досліджень.	10	2	2	6	11	1		10
Тема 4. Теоретико-методологічні засади краєзнавства.	14	2	4	8	12		2	10
Тема 5. Напрями історичного краєзнавства.	12	2	2	8	12			12
Разом за змістовим модулем 1	54	10	12	32	58	2	2	54

Змістовий модуль 2. КРАЄЗНАВЧА РОБОТА В НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ								
Тема 6. Методика краєзнавчої роботи з різноманітними видами історичних джерел.	10	2	2	6	11	1		10
Тема 7. Методика історико-краєзнавчої роботи у школі	14	2	2	10	14		2	12
Тема 8. Шкільне краєзнавство як одна з форм краєзнавства	12	2	2	8	14			14
Тема 9. Краєзнавча робота в навчальних закладах	16	2	2	12	11	1		10
Тема 10. Краєзнавчі студії Тернопілля	14	2	2	10	12		2	10
Разом за змістовим модулем 2	66	10	12	46	62	2	4	56
Модуль 2								
ІНДЗ	20				20			
Усього годин	120	20	22	78	120	4	6	110

5. Теми семінарських занять

1. Краєзнавчі студії: форми дослідження.
2. Краєзнавчі студії в Україні до початку ХХ ст.
3. Краєзнавчі студії в Україні у ХХ–ХХІ ст.
4. Методи історико-краєзнавчих досліджень.
5. Теоретико-методологічні засади краєзнавства.
6. Основні напрями історико-краєзнавчих досліджень.
7. Краєзнавча робота з різноманітними видами історичних джерел: методика.
8. Історико-краєзнавчої робота у школі.
9. Форми історико-краєзнавчої роботи в школі.
10. Краєзнавча робота в навчальних закладах.
11. Діяльність краєзнавчих студій України на сучасному етапі.

Всього – 22 год.

6. Самостійна робота

Студенти повинні самостійно опрацювати певні теми чи окремі питання з тих тем, які частково висвітлюються на лекційних заняттях. Результати такого опрацювання матеріалу будуть регулярно перевірятися викладачем під час індивідуальних занять, а подекуди і на семінарських. Завершальне оцінювання самостійної роботи в балах буде проводитися на спеціальному індивідуальному занятті. На ньому студенти повинні бути готові до її захисту, зокрема можливого коментування виконаних завдань, виправлення допущених помилок тощо.

В якості основних видів самостійної роботи студентів передбачено:

- вивчення конспекту лекцій згідно з модульною системою,
- підготовка до семінарсько-практичних занять,
- опрацювання окремих питань програми, які не викладаються на лекціях .

Завдання для самостійної роботи

1. Напрями краєзнавчих досліджень.
2. Особистість екскурсовода.
3. Проблеми вивчення історії Галичини і Волині (XVII–поч. XIX ст.).
4. Краєзнавство у шкільній та позакласній роботі.
5. Особливості усної історії.
6. Центр краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька.
7. Джерела краєзнавства.
8. Правовий статус краєзнавчих студій.
9. Утворення та діяльність Національної спілки краєзнавців України.
10. Наукові структурні краєзнавчі підрозділи вищих навчальних закладів України.
11. Криза методики та практики краєзнавчого руху в 30-х роках XX ст.
12. Початки краєзнавчих досліджень на західноукраїнських землях.
13. Сучасні організаційні форми краєзнавчого руху.
14. Критерії визначення історичних пам'яток
15. Державні та громадські організації України, що займаються охороною пам'яток історії та культури.

Всього – 78 год.

1. Завдання для індивідуальної роботи

1. Ознайомлення зі Статутами та іншими інструктивними матеріалами краєзнавчих студій України.
2. Виконання творчих завдань у відповідності із методами історико-краєзнавчих досліджень.
3. Правила збереження та використання історичних документів. Збір краєзнавчих матеріалів.
4. Ознайомлення з визначними місцями, цікавими об'єктами та пам'ятниками свого краю.
5. Відвідування краєзнавчих осередків краю.

8. Методи навчання: лекції, семінарські заняття, репродуктивний, частково-пошуковий, дослідницький, аналітична робота з різними видами і формами першоджерел або оригіналами, розкриття їхньої цінності та інформації, котра міститься в них.

9. Методи контролю: наочні, словесні, репродуктивно-пошукові, проблемні, практичні, залік на підвищення рейтингу.

10. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота												ІНДЗ	Сума
Змістовий модуль №1 - 2													
T1	T2	T3	T 4	T 5	МК.	T6	T 7	T 8	T 9	T 10	МК.	20	100
5	5	5	5	5	15	5	5	5	5	5	15		

11. Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проєкту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
75-81	C		
67-74	D	задовільно	
60-66	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

12. Рекомендована література Базова

1. Основи краєзнавства: підручник для студентів закладів вищої освіти. Вид. 2-ге, доп. / За ред. О. П. Реєнта. Авт. кол.: Л. В. Баженов, Г. В. Бондаренко, В. Є. Голубко, О. П. Гончаров, О. Б. Коваленко, С. М. Куделко, М. Р. Литвин, Р. В. Маньковська, В. М. Мельниченко, О. Г. Павлова, С. Д. Панишко, С. І. Попович, В. С. Прокопчук, О. П. Реєнт (керівник), А. В. Середяк, О. А. Удод. НАН України. Національна спілка краєзнавців України. Київ, 2021. 376 с.
2. Історичне краєзнавство. Напрями та методи історико-краєзнавчих досліджень: курс лекцій / В. Є. Голубко, А. В. Середяк, Р. Я. Генєга та ін. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 304 с.
3. Дем'янчук Г. С. Українське краєзнавство : сторінки історії / Дем'янчук Г. С., Дем'янчук Б. Г., Дем'янчук А. Г. К. : ВЦ „Просвіта”, 2006. 296 с.
4. Уривалкін О. М. Історичне краєзнавство : Навчальний посібник. К.: КНТ, 2006. 296 с.
5. Прокопчук В. С. Шкільне краєзнавство. Навчальний посібник. К.: Видавництво Кондор. 2011. 338 с.
6. Тернопільський обласний комунальний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді. URL : <https://www.centur-tur.te.ua/>
7. Центр краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька. URL : <https://karazin.ua/universitet/structure/naukovi-ustanovy/tsentr-kraieznavstva-imeni-akademika-p-t-tronka/>
8. ЦЕНТР УКРАЇНСЬКИХ СТУДІЙ ТА КРАЄЗНАВСТВА ІМЕНІ АКАДЕМІКА П. Т. ТРОНЬКА. URL : <http://tronkocentr.karazin.ua/>
9. Жупанський Я. Круль В. Про об'єкт і предмет вивчення національного краєзнавства // Краєзнавство. 1994. №2.
Сеньківська Г. Я. Розвиток історичного краєзнавства на Тернопільщині (середина 40-х рр. ХХ – початок ХХІ ст.) : монографія / Г. Я. Сеньківська. м. Хмельницький: ФОП Цюпак А. А., 2014. 224 с.
10. Тронько П. Т. Краєзнавчий рух в Україні : шляхи подальшого розвитку / П. Т. Тронько // Український історичний журнал. 2004. № 2. С. 82–93.
11. Тронько П. Т. Історичне краєзнавство : крок у нове тисячоліття : Досвід, проблеми, перспективи : Монографія / П. Т. Тронько. К. : Інститут історії України, 2000. – 271 с.

12. Лавренюк В. Розвиток краєзнавства на території Тернопільщини // Наукові записки Тернопільського краєзнавчого музею. Тернопіль, 1993.
13. ТОКЦ туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій. URL : https://www.schoolandcollegelists.com/UA/Ternopil/105410368287238/%D0%A2%D0%9E%D0%9A%D0%A6-%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%BC%D1%83%2C-%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%94%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0%2C-%D1%81%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%82%D1%83-%D1%82%D0%B0-%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%BA%D1%83#google_vignette

Допоміжна

1. Тронько П. Т. Краєзнавство у відродженні духовності та культури : Досвід. Проблеми. Перспективи / П. Т. Тронько. К. : Рідний край, 1994. 108 с.
2. Репресоване краєзнавство (20–30-ті роки). К., 1991.
3. Баженов Л.В. Історичне краєзнавство Правобережної України XIX – на початку XX ст.: Становлення. Історіографія. Бібліографія. Хмельницький, 1995.
4. Беценко Т. Лінгвістичне краєзнавство в системі філологічної освіти // Матеріали Другої Міжнародної наукової конференції «Актуальні проблеми філології і професійної підготовки фахівців у полікультурному просторі». Одеса, 2016. С.44-48.
5. Середяк А. Історичне краєзнавство: доробок останнього десятиріччя // Українська історіографія на зламі століть: здобутки і проблеми. Львів, 2004.
6. Середяк А. Історія буднів як напрямок краєзнавчих досліджень // Друга наукова конференція „Історичні пам’ятки Галичини”. Львів, листопад 2002 року. Львів, 2003.
7. Верменич Я. Теоретико-методологічні проблеми історичної регіоналістики в Україні. К., 2003.
8. Грінченко Г. Усна історія. Методичні рекомендації з організації дослідження. Харків, 2007.
9. Грінченко Г. Усна історія. Методичні рекомендації з аналізу нарративних інтерв'ю. Харків, 2008.
10. Кісь О. Усна історія: становлення, проблематика, методологічні засади // Україна модерна. Вип. 11. Київ – Львів, 2007.
11. Кизима В. Культурологія і сучасна методологія гуманітарного знання // Весник НАН України. 2001. № 5. С. 18–21.
12. Левенець Ю. Теоретико-методологічні засади української суспільно-політичної думки: проблеми становлення та розвитку (друга половина XIX – початок XX століття). К., 2001.
13. Регіональна політика в Україні. Наукові основи, методи, механізми. Зб. наукових праць за матеріалами науково-практичної конференції (21–23 травня 1998 р.) У 3-х чч. Львів, 1998.
14. Пилипів І. Стояновська С. Краєзнавчий музей при СШ № 34 ім. Маркіяна Шашкевича. Історичні пам’ятки Галичини. Матеріали наукової краєзнавчої конференції. Львів, 26 жовтня. 2000 р. Львів, 2001 .

13. Інформаційні ресурси

1. Бібліотека КОГПА ім. Тараса Шевченка (книжковий фонд).
2. Електронна бібліотека КОГПА ім. Тараса Шевченка.
3. Бібліотека кафедри історії та методики навчання.
4. Законодавство України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.kiev.ua/>
5. Державний комітет статистики України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
6. Національна бібліотека ім. В.І. Вернадського / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/>
7. Платформа Moodle.